

Az éhezés nem végzet

Naponta 24.000 ember hal éhen. Rettenetes szám. Mégis úgy tűnik, ez senkit nem érdekel, eltekintve a katasztrófa-be-számolóktól. A legtöbb éhező azonban nem a katasztrófák sújtotta területeken él: számukra az éhezés mindennapi dolog. Eközben világszerte elegendő élelmiszert termelnek. Sőt, annyi élelmiszert lehetne termelni, hogy kétszer annyi embernek lehetne meg a napi tápláléka, mint amennyi jelenleg él a Földön. Az éhezés nem a hiányos élelmiszer-termelés problémája. Ezért megy füstbe minden olyan stratégia, amely műtrágyák vagy az ún. zöld géntechnika segítségével a mezőgazdaság termelékenységét akarja egyre inkább fokozni. Az éhezés az elosztás – és ezzel a hatalom problémája. Arról van szó, hogy kevesek sok földet birtokolva luxuscikkeket állítanak elő devizáért, miközben sokaknak nincs földjük, és éheznek.

Bizonyos emberjogi szervezetek a táplálkozás jogát állítják szembe ezzel a hatalommal, s igazságosságot követelnek, például a föld elosztására vagy az élelmiszerekhez hozzájutásra vonatkozóan. Az alábbi két írással (forrás: Publik-Forum, 2004/18, Dossier) arra szeretnénk rámutatni, hogy az éhezés nem végzet, hanem emberek által okozott katasztrófa, amelyet emberek akadályozhatnának meg.

Az éhezés nem váratlan csapás

Szárazság Etiópiában és Afrika déli részén, földrengés Törökországban, forgószeklek Közép-Amerikában, áradások Bangladesben: Ha a televízió éhezésről számol be, akkor ezt gyakran természeti katasztrófákkal összefüggésben teszi. Az éhezés így olyan sorscsapásnak tűnik, amely az éjszaka leple alatt tör rá az emberekre. Ezért aztán gyakran háttérbe szorulnak az éhezés mélyebb okai, s ezzel együtt az ellene való tartós küzdelem lehetőségei is. Az éhezés a legtöbb esetben nem sorscsapás, hanem emberek okozzák. Az éhezés megakadályozása és az ellene folytatandó küzdelem nem csupán erkölcsi parancs, hanem a kormányok nemzetközi jogi kötelezettsége is, amely a táplálékhoz való emberi jogból fakad.

A tényleges okok

Afrika déli részén 2002-ben élték át a legnagyobb éhezési válságot 1992 óta. Becslések szerint ez 13 millió embert érintett, többnyire Zimbabvéban, Malaviban, Zambiában, Sváziföldön és Lesotóban. A nyilvánosság számára főként klimatikus feltételeket neveztek meg okként – áradásokat és szárazságot –, valamint azt, hogy Zimbabvéban elűztek számos fehér földtulajdonost. Ezek a tényezők kétségtelenül kiélezték a válságot, de amint az amerikai táplálkozás- és fejlesztéspolitikai intézet, a *Food First* kimutatta, ez a régió hosszú távú fejlemények miatt vált hajlamossá a válságokra. A *Világbank* az 1980-as évek óta arra szorította rá Afrika déli részének országait, hogy egyre inkább exportra termeljenek – például dohányt –, és egyidejűleg nyissák meg piacaikat Észak mezőgazdasági termékei számára, az exportbevételekből fizessék vissza külföldi adósságiakat, illetve vásároljanak élelmiszert külföldről. Ennek következtében azonban visszaesett az önellátást célzó élelmiszer-termelésük, s a szárazságok és áradások csak emiatt tudtak olyan pusztítóan hatni.

Több élelem – több éhezés

A FAO (az ENSZ mezőgazdasági és élelmiszerügyi szervezete) 2002-es becslése szerint világszerte 840 millió ember krónikusan alultáplált, vagyis minden hetedik ember. Naponta átlagosan 24.000 ember hal meg az éhség és az alultápláltság következményeként. Ez a jelen egyik legnagyobb botránya. Statisztikailag ugyanis világszerte

több táplálék van, mint amennyi mindenki számára elég lenne. Ezen a népességnövekedés sem változtatott. Ma fejnként 18%-kal több kalória áll rendelkezésre, mint harminc évvel ezelőtt. Az éhező gyerekek kétharmada olyan országokban él, ahol élelmiszerfőlösleg van.

Dohány vagy kukorica?

A legtöbb esetben az elhibázott mezőgazdasági politika az oka az éhezésnek. Ahelyett, hogy a nagybirtokosok parlagon fekvő földjeit szétosztanák a földtelenek között, és a kisparaszti élelmiszer-termelést támogatnák, Dél legtöbb kormánya a mezőgazdasági bizniszre és az exporttermelésre épít, nem utolsósorban nemzetközi szervezetek nyomására. A politika következményeire az Afrika déli részét sújtó éhezés csak egyetlen példa: 82 országban, amelyekben a világ népességének összesen 60%-a él, az élelmiszer-termelés manapság nem elégséges ahhoz, hogy fedezze a hazai lakosság szükségletét. Ebben súlyos felelősség terheli a gazdag ipari országok kormányait, mert államilag támogatott olcsó exportjukkal kisparasztok millióit szorítják ki a helyi piacokról, s ily módon megfosztják őket létalapjuktól.

Globális mezőgazdasági fordulatot!

Az éhezést valakik csinálják, legyőzése tehát lehetséges: földreformra van szükség, a fenntartható kisparaszti mezőgazdaság támogatására, és nagyobb igazságosságra a világkereskedelemben, a szegény országok javára. Ez csak néhány olyan intézkedés, amely valóban csökkenthetné az éhezést – de globális mezőgazdasági fordulatra van szükség!

Az éhezés megakadályozására és leküzdésére már most is jogi kötelezettségük van a kormányoknak, a táplálékhoz való emberi jog ugyanis része az ENSZ szociális egyezményének. A probléma: eltérően a *Világkereskedelmi Szervezet* (WTO) kereskedelmi szabályainak áthágásától, a kormányok még mindig büntetlenül megússzák, ha megsértik az emberek táplálékhoz való jogát. A jelen egyik legnagyobb kihívása tehát az, hogy nemzeti és nemzetközi síkon egyaránt minden követ meg kell mozgatni a szociális jogok érvényre juttatása érdekében.

Wolfgang Kessler

„Hatalmas érdekek forognak kockán”

Interjú Jean Zieglerrel

Az 1996-os világelelmzési csúcstalálkozón az ENSZ élelmiszerügyi szervezetének, a FAO-nak a tagállamai arra vállaltak kötelezettséget, hogy 2015-re megfelezzék az éhező emberek számát. El fogják érni ezt a célt?

Sajnos nagyon valószínűtlen, hogy az ENSZ tagállamai 2015-re teljesíteni tudják ígéretüket. Még a FAO is így látja ezt. Legutóbbi beszámolójában a táplálkozási trendet elemzi, és arra a végkövetkeztetésre jut, hogy az éhezés elleni küzdelem nagyon kemény, és messze távol áll attól, hogy elérje a maga által kitűzött célt.

Egyáltalán képes-e a Föld táplálni az egyre növekvő népességet?

Ha a jelenlegi mezőgazdasági termelőerőkből indulunk ki, akkor a FAO számításai szerint a Föld nehézség nélkül több mint 12 milliárd embert tudna táplálni. Ez a táplálás azt jelenti, hogy minden gyereket, nőt és férfit napi 2400-2700 kalóriával tudna ellátni. Ha igazságosan osztanák el az élelmiszereket, több mint elég enivalója lenne mindenkinek.

Miért zajlik akkor ilyen nehézkesen az éhezés elleni küzdelem?

Az éhezés elleni küzdelem csekély haladásának fő okai a manapság mindenütt alkalmazott gazdaságpolitikai stratégiákban rejlenek. Ezek inkább használnak a gazdagoknak, mint a szegényeknek. Sok országban a gazdagok egyre gazdagabbak lesznek, a szegények pedig egyre szegényebbek. Az éhezés szorosan összefügg a szegénységgel, mivel a szegények nem jutnak hozzá a táplálékhoz, ha nincs földjük, és túl kevés pénzük van ahhoz, hogy élelmiszert vásároljanak. Azokban a vidéki régiókban, ahol az emberek a mezőgazdaságtól függenek, keveset fektetnek olyan mezőgazdasági fejlesztésekbe, amelyek javíthatnák az emberek önellátását.

Milyen befektetésekről lenne szó?

Például öntözőrendszerekről, de ezeket nem tekintik gazdaságilag értékeseknek.

Miért nem?

Mivel a neoliberális gazdasági stratégiák globalizációja folyik, ez viszont peremre szorít mindenfajta önellátást. E stratégiák számára csak az számít, ami piacra kerül és eladható. Az önellátás így kiesik a látókörből. A liberalizált világpiac ellenére, vagy éppen amiatt, ez a folyamat növekvő bizonytalansághoz vezet az élelmiszer-ellátásban.

Lehetséges-e úgy alakítani a globalizációt, hogy többé ne legyen a szegények és éhezők terhére?

Ennek meg kell történnie. Korlátoznunk kell a multinacionális konszernnek hallatlan hatalmát. Ezek időközben hatalmasabbakká váltak, mint azoknak az országoknak a kormányai, amelyekben működnek.

Hogyan ártanak a multinacionális vállalkozások a szegényeknek?

Vegyük a víz példáját. Amikor a vízellátást privatizálták, sok esetben olyan erősen emelkedtek az árak, hogy a szegények képtelenek voltak hozzájutni a vízhez. Ha meggondoljuk, hogy a víz abszolút nélkülözhetetlen az élethez, akkor gondoskodnunk kell arról, hogy minden ember hozzáférjen a vízhez, még ha ez megnyírbálja is a multinacionális konszernnek nyereségét.

Nem okoznak éppily nagy kárt a gazdag országok mezőgazdasági támogatásai?

Meg kell változtatnunk a világkereskedelem azon szabályait is, amelyek megengedik az ipari országoknak, hogy támogatásuk mezőgazdasági exportjukat, s így olcsó termékekkel jussanak el a fejlődő országok piacára, lenyomva a helyi parasztok árait.

Miért olyan nehéz ezen változtatni?

Mivel hatalmas politikai és gazdasági érdekek érvényesülnek, amelyek úgy érzik, a változások kihívást jelentenek számukra. De el kell fogadnunk ezeket a kihívásokat.

Mit kell tenni ahhoz, hogy az éhezők számát említésre méltóan csökkenteni lehessen?

Gazdasági vízióvá kell tennünk a civil társadalmi szervezetek javaslatait, valamint az élelmiszer-ellátási önállóság követelményeit. Ez az alternatívája a neoliberalizmus szűk látókörű víziójának, amely csak erősíti a szegénységet és az egyenlőtlenséget. Ebben az értelemben meg kell kérdőjeleznünk azokat a hatalmas politikai és gazdasági érdekeket, amelyek még gazdagabbá akarják tenni a gazdagokat – a szegények rovására.

Ez hosszú távú célkitűzés. Mi történhet rövid távon?

Rövid távon sok, ún. kis helyi akcióról van szó, amelyek a gyakorlatban segítenek az embereknek. Ezek közé számítanak az önellátást szolgáló öntözési projektek, vagy legalább egy étkezés kötelező bevezetése minden iskolában. Egyidejűleg azonban meg kell kérdőjeleznünk azokat a struktúrákat, amelyek a szegénységet és az éhezést okozzák.

Az államoknak kötelességük, hogy tiszteletben tartsák, óvják és tettekre váltsák a táplálékhoz való emberi jogot. De sok állam nem törődik ezzel. Milyen eszközökkel lehetne arra kényszeríteni ezeket az országokat, hogy teljesítsék kötelességüket?

Emberi jogként kell elültetni a köztudatban a táplálkozási jogát. Legtöbbünk osztja azt a véleményt, hogy sérti az emberi jogokat, ha hagyunk valakit éhen halni. Ezért a kormányoknak létre kellene hozniuk olyan intézményeket, amelyek fellépnek az éhezés és az alultápláltság ellen. Gyakran mégis észrevétlenül marad az alultápláltság problémája. Akárcsak a szegénység, az éhezés és az alultápláltság is elkerülhetetlennek számít, pedig nem az. Csupán arról van szó, hogy a politika nem kezeli elsődlegesként ezeket a problémákat. Másképp nem magyarázható, hogy sok országban több pénzt adnak ki a biztonságra és a hadseregbe, mint az éhezés elleni küzdelemre.

Nem lenne szükségünk olyan nemzetközi rendszerre, amely segít érvényre juttatni az emberi jogokat?

Természetesen hasznos lenne, ha létezne egy olyan nemzetközi rendszer, amely érvényre juttatná a táplálékhoz jutás emberi jogát, de az ENSZ vagy más nemzetközi szervezetek lehetőségei mindig is korlátozottak maradnak majd. Ezért fontos, hogy mindenekelőtt helyi síkon erősítsük meg a köztudat érzékenységét az éhezés és az alultápláltság problémái iránt. Meg kell változtatnunk felfogásunkat arra nézve, mit tartunk elsődlegesnek, s azután arra kell hagyatkoznunk, hogy a megváltozott közvélemény megváltoztatja a kormányok felfogását a dolgok fontossági sorrendjéről, és érvényt szereznek majd a táplálkozási jogának.

A civil társadalom és a szociális mozgalmak képesek-e érvényre juttatni ezeket a változásokat?

Legalábbis képesek fontos és vitális szerepet játszani ebben. Ezek a szervezetek jelentik a kulcsát annak a kérdésnek, hogy a köztudatban emberi jogként gyökerezik-e meg a táplálékhoz jutás joga. És az ilyen szervezetek feladata, hogy kiköveteljék ezt a jogot a politikától.

Segít-e valmit az a kezdeményezés, hogy emberi jogként követelik meg a táplálékhoz jutás jogát?

Feltétlenül. Ez új nyelvezetet visz bele abba a vitába, amely eltérít a pusztá fejlesztési segélyektől vagy éppen az alamizsnától – és elvezet ahhoz a követelményhez, hogy itt egy jogot kell érvényesíteni. Ez a nyelvezet több hatalmat ad azoknak a szervezeteknek, amelyek megkövetelik ezt a jogot. Ezért van a reményünk a civil társadalomban és a szociális mozgalmakban.

A 70 éves Jean Ziegler a genfi egyetem és a párizsi Sorbonne szociológiai professzora volt, továbbá 1967 és 1999 között a svájci parlament tanácsosa.